

Det svenska partistödet är inte ett stöd. Det är ett systemskifte. Det är den mekanism genom vilken partierna, när medlemsbasen minskade drastiskt, valde att försäkra sig mot nedgången i stället för att vända den. Det är en ordning där partierna inte längre lever på dem de säger sig företräda, utan på den stat de själva styr. Och det är en ordning som har blivit så självklar att den inte längre uppfattas som ett undantag, utan som en naturlag.

Historiken är välkänd. Före 1965 levde partierna på medlemmar, gåvor och lotterier. När televisionen gjorde valrörelser dyrare och näringslivets donationer ansågs hota integriteten, klev staten in. Första utbetalningen 1966 täckte hälften av partiernas centrala kostnader. Därifrån har kurvan pekat uppåt: statligt stöd, kommunalt stöd, regionalt stöd. I dag uppgår det offentliga partistödet till drygt 1,2 miljarder kronor om året. Medlemsavgifterna utgör i genomsnitt tre procent av riksdagspartiernas intäkter. För vissa partier upp mot nittio procent kommer från skattemedel.

Det är den förskjutningen som är avgörande. Inte beloppen. Beroendet.

Kartellpartiteorin¹ fångar den logiken: när medlemsbasen tunnast ut vänder sig partierna mot staten. De använder sina positioner i staten för att säkra finansiering, och i den processen upphör de att vara broar mellan civilsamhälle och stat. De blir delvis statliga organ. Representationskedjan bryts i ena änden. Konkurrensen förändras. Den interna maktbalansen skiftar från medlemmar till professionella. Politikens innehåll dras mot förvaltning. Och kartellen tolererar transparens så länge resursbasen förblir statlig.

Det är precis det som syns i den pågående lagstiftningen. Insynskommitténs förslag – förbud mot anonyma och utländska bidrag, utökad redovisning av kostnader, tillgångar och skulder, facklig samtyckesregel – är åtgärder mot opålitliga privata flöden. De rör inte det offentliga flödet. De rör inte volymen. De rör inte beroendet. De städar upp baksidan av systemet. De lämnar framsidan intakt.

Det är också därför de är politiskt möjliga. Insynsreformer är den typ av förändring ett kartellartat system kan svälja. De höjer kostnaden för otillåtna privata flöden och för utländsk påverkan. De gör räkenskaperna mer läsbara. De lämnar den statliga resursbasen orörd. Partierna kan framträda som reformvänliga utan att röra den kassa de själva beslutar om.

Men det finns en normativ punkt som sällan uttalas, och som är svårare att komma runt än alla tekniska detaljer om redovisning och förbud: det är inte självklart att det allmänna ska betala för partiernas verksamhet. Det är inte självklart att skattemedel ska finansiera organisationer som i grunden är privata sammanslutningar, med egna stadgar, egna valberedningar, egna interna

maktstrider. Det är inte självklart att den som aldrig varit medlem i ett parti ska betala för dess kampanjer, dess kanslier, dess kommunikatörer, dess interna apparat.

Argumentet som vann 1965 – att staten måste hjälpa till när medlemmarna inte räcker till – var ett nödläge, inte en princip. Det var ett svar på en specifik historisk situation. Men nödläget har blivit norm. Undantaget har blivit system. Och när undantaget institutionaliseras uppstår en orättvisa som inte är ekonomisk utan demokratisk: partierna blir fria från den relation som en gång höll dem ansvariga inför sina egna medlemmar. De blir organisationer som finansieras av alla, men representerar några. De blir aktörer som lever på skattemedel utan att behöva förtjäna dem genom medlemskap, engagemang eller förankring.

Det är den tysta asymmetrin i systemet. Och den är lika viktig som alla siffror om mandatbidrag och kanslistöd. Ett parti som finansieras av sina medlemmar är beroende av dem. Ett parti som finansieras av staten är beroende av staten. Det är en skillnad som inte kan redovisas bort.

Det är också därför insynsreformerna, hur nödvändiga de än är, inte rör själva kärnan. De gör systemet renare, men inte rättvisare. De gör flödena tydligare, men inte mer legitima. De gör partierna mer transparenta, men inte mer ansvariga inför dem som faktiskt borde bära dem.

Sverige rör sig alltså mot ett mer reglerat system för privata bidrag, men lämnar det offentliga beroendet intakt. Det är den eftersläpning Greco² mätte. Den andra eftersläpningen – att de svenska partierna är ovanligt statsberoende och att stödet saknar koppling till medlemmar – lämnas därhän. Insynen skärps. Volymen består. Systemet fortsätter att vara det system där partierna lever på pengar de själva röstar fram.

¹ Kartellpartiteorin formulerades av statsvetarna Richard Katz och Peter Mair (1995, 2009). Den beskriver hur partier som tappar medlemmar och möter ökade kampanjkostnader använder sina positioner i staten för att säkra finansiering och institutionellt skydd. I denna process förskjuts partiernas beroende från medlemmar till staten, konkurrensen dämpas genom regler som gynnar etablerade aktörer, och partierna blir delvis statliga organ snarare än civilsamhälleliga representationer.

² Greco (Group of States against Corruption) är Europarådets antikorrupsionsorgan, bildat 1999. Det granskar medlemsstaternas lagstiftning och praxis kring korruption, partifinansiering och offentliga institutioner. Sverige fick 2009 sju rekommendationer om ökad insyn i partifinansiering – bland annat krav på redovisning av utgifter, förbud mot anonyma bidrag och reglering av

utländska donationer. Flera av dessa har Greco bedömt som endast delvis genomförda, vilket är bakgrunden till den pågående lagstiftningen.